Kleisz Teréz

A szociális segítés szakmaiságának kiépülése brit és észak-amerikai közegben

Absztrakt

A XX. században a szociokulturális filantróp önkéntességből több szakmai terület vált ki, s indult el a professzionalizáció útján. Ezek egyike a szociális munka. A szakmafejlődések útjai hasonlóságokat és különbözőségeket mutatnak aszerint, hogy milyen társadalmi kontextust vizsgálunk, mennyire polgárosultat, mennyire piacelvűt vagy mennyire állami túlsúlyút. A kibontakozó szakmák a már létező történeti professziókra tekintettek mintául, illetve kreatív válaszokat igyekeztek adni szűkebb-tágabb társadalmi környezetük kihívásaira, válságaira. A szociális segítés változatos formavilága plurális világszemléleti keretek mentén alakult ki, ma is eltérő irányzatokat, szakmai felfogásmódokat fed le. A szakma „egységének", ill. a professzionalizáció mibenlétének kérdései vissza-visszatérően vitatottak. Gyakori a szakma válsághelyzetének felemlegetése a szakmai irodalomban.

2015-ben éppen centenáriuma van az amerikai Abraham Flexner által feltett kérdésnek: professzió-e a szociális munka?

A reflexiót segítheti a történetiség kezdeteinek és a szakmai szempontoknak áttekintése, amely egy doktori dolgozat vonatkozó fejezeteinek sűrítménye. Az angolszász minták (elsősorban a brit, de az USA-beli szociális munka fejlődése is) igen jelentős hatást gyakoroltak mind a német, mind a magyarországi szakmafejlődésre.

Kulcsszavak: professzió, angol−amerikai szociális munka, settlement, a Flexner-tézis

Abstract

The article addresses the issue of professionalism in the emerging occupational area of social work which directly stemmed from 19th century social philanthropy. The heritage that it was deeply rooted in social movements later made it different from the established, so called 'learned professions' that had proved an example to follow.

The analysis aims to examine what expertise the practitioners claimed to have, what strategies were adopted to aspire to professional status. Differentiation among professional groupings (based on social goals, methods) sets up sharp boundaries and distorts the „imagined unity" of the profession.

It has repeatedly been questioned to what extent has progress been reached by the occupational group. In the year 2015 there is a centenary of the famous speech of the American Abraham Flexner: Is Social Work a Profession?

It is hoped highlighting the early evolvement will help the reflection. The paper dwells on heavily a PhD-thesis written in 2005.

A szociális munka gyakorlása közvetlenül kapcsolódik az adott társadalom szolidaritásról, szociális biztonságról vallott felfogásához, veszélyszenzibilitásához s az ezt leképező társadalomszerveződés politikai keretéhez. Ezért a foglalkozás hátterét, környezetét jelentő szociálpolitika létrejöttét magyarázó történeti-társadalmi konstellációt érdemes szemügyre venni. A különféle korszakokban mást-mást értettek a teoretikusok „szociális kérdés" alatt.

Az emberi lét biztonságára, jóllétére vonatkozó konceptualizálásokról van szó, az egyéni és a társadalmi felelősségvállalás kontinuumán; negatívan megfogalmazva: a „bajkezelés" módjairól, rendszereiről. S hogy mely társadalomban mikor mi definiálódik bajként, megoldandó „társadalmi problémaként", az a javasolt megoldásokat is meghatározza, alanyaikat, tárgyukat egyaránt.

Amíg kevesebb embert érint a baj, s az okok az egyénben keresendőek, illetve valamely természetes szükségszerűségnek, magától értetődőnek interpretálódnak, és sem politikai, sem morális értelemben nem jelentenek fenyegetést az uralkodó csoportok számára, tulajdonképpen csak az etikai mezőbe transzponálódásról beszélhetünk, nem a társadalmi problémák megoldani akarásáról.

Amikor politizálódik a kérdés, fény vetül a társadalmi okokra és a társadalmi felelősségre, valamint az érintettek száma, súlya, szervezettsége is elér egy kritikus fokot, akkortól bontakozik ki az állami szociálpolitika.

A fenti folyamat a társadalmi tudatosodás és a társadalmi beavatkozás módozatai szerint történetileg három fő szakaszra tagolható:

- szegénygondozás, szegényügy;
- szociálpolitika;
- társadalompolitika.

Az elesettekről való gondoskodás a modern polgári társadalmi formáció kialakulása előtt túlnyomórészt tradicionális közösségi, illetőleg családi keretekben zajlott. Az e védelmi hálón kihullottak a helyi egyházközösségi könyörületességre számíthattak.

Háborús konfliktusok, természeti csapások, az eredeti tőkefelhalmozás folyamatai következtében felszaporodik ez a népesség, s kezdenek intézményes módszerek kialakulni a szegénygondozásra.

Az állami beavatkozás elsősorban szabályzati jellegű tevékenységként indul. A szegényügyi törvények a helyi hatóságot tették felelőssé a szegényügyért, s ezért cserébe az állam lemondott a neki járó adók egy hányadáról.

Két fő elv fogalmazódott meg:

- Minden szegény vagy munkával látandó el, vagy segélyben részesítendő.
- A szükséges eszközök erre községi úton teremtessenek elő.

Megbélyegző, diszkriminatív, stigmatizáló, magát a szegénységet mint problémát állandóan újratermelő gyakorlatok fejlődnek ki.

A kezdeti kapitalista állam liberális alapelveken nyugszik, „éjjeliőr" szerepet vállal csak, társadalmi felelősségérzetet nem érez, nem visel a rászorultak miatt, a gyengék kiszelektálódását természetes evolutív folyamat részeként interpretálja. A szegénygondozás a már bekövetkezett elesettségekre irányul.

Az egyes társadalmi csoportok makrostrukturális helyének változása, a kényszerű foglalkozási és területi mobilitás egyre nagyobb tömegű problémát termelt – elsősorban a városokban –; egyre kevésbé volt tartható a szegénykérdés individuális okokra visszavezetése; a munkanélküliség megtapasztalásával fokozatosan társadalmi gyökerű mechanizmusokban, gazdasági berendezkedésben kezdték keresni a magyarázatot az egyén szintjén jelentkező adaptációs zavarokra. A szegénykérdés átcsúszik munkáskérdéssé – s ez politikai jellegűvé transzformálódik.

A háttérben a munkásság szervezkedései, érdekérvényesítési próbálkozásai, munkásmozgalmi aktivitások állnak, önsegélyező szervezetek, társládák és hasonló társulások létrejötte, valamint egyfajta osztálytudat jelentkezése, ideológiai támasztékokkal. A politikai megjelenés a hatalmi mezőben az államtól is más típusú reagálást kényszerít ki – s beindul az állami szociálpolitika, amely a társadalom egyensúlyozó törekvéseit, a társadalmi integráció (mint rendszerstabilitási kritérium) szempontjainak való megfelelést tartja fő elveinek.

A „rendőrség legjobb formájának tűntek" (Kovalcsik 1986: 75) a kulturális, felnőttoktatási, szociális intézkedések, amelyekkel tompítható volt a radikalizálódó szegénység. A kezdeti szociális törvények meghozatala Angliában komoly ösztönzést kapott a Booth- (1903), ill. Rowntree-féle (1901) szegénységvizsgálatok nyomán kialakult félelemérzésből, amely a szocializmus ellen fogalmazódott meg, s így domináns hatalmi pozíciójú csoportok mintegy saját védelmük érdekében, a potenciális veszélyforrást kiiktató szándékkal hozták meg az első intézkedéseket.

„A szociálpolitika egyrészt a liberális gondolatvilágnak, másrészt a szocializmusnak a visszautasításából keletkezett" (Heller 1939: 65).

A fenti cél érdekében bizonyos szükségletek kielégítését vállalja magára az állam, ill. kényszerül elvállalni az adott érdekkifejeződések erőssége következtében.

A II. világháború után új szakaszba lép a tőkés államok szociálpolitikája, az ún. jóléti államkonstrukcióval, amely harmadik elemként csatlakozik a polgári demokratikus politikai rendszer és a tőkés piacgazdaság kombinációjához.

Habermasi terminológiával: „az állami beavatkozás kitölti a piac növekvő funkcionális hézagait" (Habermas 1985).

Az államnak két feladatot kell ellátnia egyszerre: biztosítani a gazdasági dinamikát, a tőkeakkumulációt s a politikai legitimizációt (Gough 1979). Az állampolgári lojalitás megszervezéséért kell korrigálnia a piaci működés diszfunkcionális következményeit. A szociálpolitika tehát megjelenésekor struktúrafenntartó jelleggel bír, amelynek értelmében a társadalmi összérdeket bomlasztó, feszültségképző tényezőket kell tompítania – mégpedig nem a valódi okok kiküszöbölésével, hanem csak a felületi zavaró jelenségek utókezelésével.

Azaz: lényeges jegyként rögzíthető, hogy a szociálpolitikai szféra mintegy melléáll a gazdasági racionalitás által uralt szférának. A diszfunkcionális gazdasági hatásokat a gazdaság belső logikája érvényesülésének érintetlenül hagyásával külön alrendszer, a szociálpolitikai életre hívásával törekszik kivédeni, csillapítani.

A problémák prevenciója irányában mozgó út átalakítja a szociálpolitikát „társadalompolitikává". Ekkor szervesebb a beleépülés a gazdasági folyamatokba, s mód nyílik bizonyos szociális problémák megelőzésére. A társadalompolitika eleve egyezteti a gazdasági fejlesztés „belső" érdekeit az ezekhez képest szokásosan „külsőként", externalitásként kezelt érdekekkel, nevezetesen az ember és a környezet érdekeivel. „Figyelembe vétetik tehát, a termelési feltételek alakításánál az ember sokféle képessége és igénye, a létfeltételek alakításánál pedig az emberi reprodukció teljessége…" − írja Ferge Zsuzsa (1984: 54), felidézve Rudolf Goldscheid osztrák közgazdász nézetrendszerét még a század elejéről, amelyben a gazdasági és a társadalmi racionalitás nem egymás ellenében, hanem „végső fokon" történő egybeesésben szemlélődik.

A szociális munka kezdetei: a Charity Organization és a settlement mozgalom összevetése

A szociális munka kezdetei, a professzió gyökerei a XIX. század második felére nyúlnak vissza, abba a szakaszba tehát, amikor az indusztrializáció, urbanizáció folyamatai a liberális klasszikus kapitalizmusban már egyre nagyobb mértékben termelték a pauperizálódó, nagyvárosi lerobbant városnegyedekben összezsúfolódó tömegeket, amelyek a szegénytörvények által előírt hagyományos szegénygondozási, alamizsnaadási tevékenységgel, a dologházakba helyezéssel nem (már csak a szűk kapacitás okán sem) voltak kezelhetők, könnyen féken tarthatók. A lokális szerveződésű segítés, amely túlnyomórészt az egyházközségre hárult, nem tudott relevánssá lenni a nagyvárosi környezetben.

Két markáns arculatú társadalmi szerveződésű mozgalom bontakozik ki ekkor Angliában: a Charity Organization s a settlement irányzat.

A helyzet, amire válaszolnak azonos, de a problémaérzékelés módja, a választott módszerek egymással konfliktusban állók.

A segítő szakma történetiségét kutatók a Charity Organization 1869-es angliai megalakulása előzményeként tárgyalják az ún. szervezett jótékonykodási szisztémákat, amelyek tulajdonképpen a gazdasági életben tapasztalható szisztematikus szervezést, racionális

munkamegosztást s a hatékonyság értékét kívánták átültetni a jótékonykodás gyakorlatába, megszüntetvén ezzel a spontán, rendszertelen és pazarló adakozást. 1820-ban Thomas Chalmers glasgow-i lelkész szervezte meg körzetenként a jótékonykodást (szisztematikus begyűjtés – az érdemesek közötti osztás – családlátogató önkéntesek segítségével).

Az USA-ban 1843-ban, New Yorkban alakul meg a szegények életkörülményeit javító egyesület (New York Association for Improving the Condition of the Poor), amely a városrészt kisebb körzetekre osztja, s egy-egy tanácsadó testület felelőssége alá helyezi őket. Az ő feladatuk az adományok összegyűjtése, valamint azon társadalmi aktívák működtetése, akik a kérelmezők helyzetének megvizsgálását vállalják (Lubove 1965).

Az alapelvek szerint támogatás csak kellő mérlegelés, az eset körültekintő ismerete alapján nyújtható. (Ez szolgál az érdemes/érdemtelen szegények megkülönböztetésére; ennek lesz módszere: az esetmunka.)

Az angol gyakorlat a civil és az állami szerepek együttesére épített a segélyek elosztásában az 1834. évi szegénytörvénytől.

Az angliai alapítók: Edward Denison és Octavia Hill. Két év szegények közötti munka a londoni East End egyik slumövezetében érlelte meg a szervezet megalakításának gondolatát 1869-ben. 1877-ben New York államban is megjelenik az első ilyen nevű szervezet, s a századfordulóra ott is virulens mozgalom (elsősorban a keleti parton).

A mozgalom egyfajta reakció az érzelmi filantrópiára. A szervezett jótékonyság szempontjain túl, döntő hangsúlyt fektetnek a morális nevelésre, az egyéni jellem formálására. A rossz helyzetbe kerülést, a szegénységet egyéni okokkal, többek között jellemhibákkal magyarázták, amelyek leginkább a tétlenségben, a rendszeres életvitelre, szorgalmas munkára való alkalmatlanságban mutatkoztak meg szerintük. Tevékenységük lényegét a szegények értékrendszerének átformálásában, a jellem nemesítésében látták.

A folyamatos jótékonykodást úgy tekintették, mint ami morálisan romba dönti a jellemet, s az individuum rombolásán keresztül a társadalmat is. Ennek ellenszere: a munka. „Az uralkodó ideológia minden csatornán azt sugallta, hogy a tisztességes, önfeláldozó munka boldogít: ettől gazdag a gazdag és így javíthat sorsán a szegény is. Széles középrétegek ebben a tudatban élték és szervezték életüket (Kovalcsik 1986: 75).

Az emberi természetről, a szegényekről sztereotip képek éltek bennük, tulajdonképpen meglepő, hogy erről az alapállásról egyáltalán kifejlődött a részletes eset megismerésére törekvés.

A társadalom problémáira kialakított, morális mezőben fogalmazott ideológiák, puritán, erkölcsnemesítő törekvések nemcsak a szociális munka terén, hanem a korabeli felnőttnevelési, ismeretterjesztő egyesületek, munkáskörök, antialkoholista klubok tevékenységére is jellemzők.

A polgári középosztály értékeinek átültetéséről van szó, továbbá egyfajta osztálybéke megvalósításáról; ugyan Benjamin Disraeli, a későbbi miniszterelnök a XIX. sz. közepe táján kiadott regényében úgy fogalmazott, hogy szinte két nemzet: a szegényeké és a gazdagoké

különíthető el az angol társadalomban, s köztük alig van átjárás, a Charity Organization demonstrálni kívánta, hogy barátságos viszony építhető ki a két osztály között.

Az amerikai társadalomban a bevándoroltak csoportjaihoz való alkalmazkodásképtelenség ébresztette rá magát a Charity Organization híveit is a kudarcra. „Míg nem jöttek az olaszok, legalább kommunikálni tudtunk a családokkal, hiszen azonos nyelvet beszéltünk, s ők tudták, hogy mi miről beszélünk, amikor mértékletességre, szorgalomra ösztönöztük őket. Ha ezeknek a követelményeknek nem is feleltek meg, de legalább – elméleti síkon – egyetértés volt közöttünk. Az olaszok: idegenek számunkra, nyelvünk is más, normáink is. Ezek nem jelentenek számukra semmit, s valóban kétségeink is lehetnek alkalmazhatóságukban" – íródott le a bostoni charity szervezetek szövetségének 13. évi jelentésében, 1885-ben (idézi Lubove 1965: 17).

Összefoglalóan: a fennálló társadalomba integráló, a középosztályi értékvilágba belenevelő, egyénre orientálódó, az életkörülmények javítását az egyéni jellemformálásban, hasznos munkavégzésben láttató gyakorlat volt ez, ami nem szakmai felvértezettséget, hanem helyes morális karaktert igényel csupán, így laikusokra lehetett hagyatkozni.

Az adekvát segítség mikéntjére vonatkozó felismerések lépcsői a következők:

- Jótékonyságra, adományokra van szükség az enyhítés érdekében.
- Nem jótékonyság kell, hanem odaforduló, baráti viszonyulás, személyes segítő viszony.
- Sem a jótékonyság, sem az adomány, sem a baráti odafordulás nem megoldás, hanem a szakmai segítés a valódi szükséglet.

Az e szakaszba való átlépés a XX. század elején indul meg, s ennek a szakmaiságnak lesz eszköze: az esetmunka módszeres alkalmazása.

A másik előzmény: a settlement mozgalom

A settlement mozgalom a gemeinschaft típusú szerveződések felbomlását érzékelve, a szociális dezintegráció problémáját felismerve egyfajta restauráló tevékenységet tűz ki célul. A nagyvárosi lét által elpusztított természetes, organikus emberi kapcsolatok kötőerejét kívánják megszilárdítani, újraépíteni.

A Charity Organizationnel szemben itt nem az egyéni jellemformálásra, a morális tudat kialakítására kerül sor, hanem az orientáció iránya: a környezeti feltételek javítása, olyan intézmények kialakítása, amelyek segítik mind a szociális felemelkedést, mind a helyzetet átvilágítani tudó kulturális magatartások kiépülését. Társadalmi reformok élesztőivé váltak azáltal, hogy közelebb voltak az emberekhez, az érdekeiket tisztábban látták. Amerikában jelentős szerepük lett a várostervező mozgalmakban, komoly hatást gyakoroltak az állami törvényhozási tevékenységre, s a szocializációs-rekreációs szférával való egybeépüléssel

bővülő klienscsoportokat tudtak elérni, s a róluk szisztematikusan összegyűjtött adatok segítségével a hatóságokat bizonyos intézkedésekre tudták rábírni.

Módszerük az egyének, családok egyedi megismerésén túl közösségszervező, a szomszédsági viszonyokat megerősítő kiindulásúnak nevezhető, emiatt tekinthetők a csoportmunka, ill. a lokális társadalmi egység szintjén szerveződő szociális-kulturális munka első gyakorlóinak. A kultúra centrumait kívánták felruházni a hagyományos egyházközség, a templom közösségszervező, lokalitást összetartó erejével. Az angliai első egyetemista settlement Samuel Barnett lelkész vezetésével, a híres Toynbee Hall 1884-től működött Kelet-London szegénynegyedében. C. Wolfgang Müller magyar nyelven megjelent művében (Müller 1992) érzékletesen ír arról, hogyan vált az egyetemi telep a szomszédság társasági-kommunikációs központjává, amely képzések, tanfolyamok, klubok, tanácsadások, szabadidős rendezvények, táborok és közösségi utazó programok sokaságát hívta életre az egyetemisták segítségével a helyi szegényekkel együttműködve.

Az egyik legjelentősebb amerikai settlement Chicago városában jött létre 1889-ben, amely egyfajta társadalmi laborként szolgált az egyetem 1892-től működő szociológiai tanszékének is. Az ún. Hull House közvetlenül a londoni Toynbee Hall meglátogatása nyomán fogalmazódott meg az alapító Jane Addamsben, aki írásaiban mindig hangsúlyozta a settlement flexibilitását, nyitottságát a társadalmi kísérletekre, innovációkra (Addams 1961: 83–85).

Az „érdemes szegény" – „érdemtelen szegény" probléma számukra nem jelentkezett, a dependens viszonylatok kevésbé voltak hangsúlyozottak, sőt a megalázott, függő helyzet elkerülésére vezették be a settlementek gyakorlatában, hogy semmit sem adtak ingyen; alacsony térítéseket ugyan, de kellett fizetni mind az étkezésekért, italokért, mind a tanfolyamok látogatásáért.

Összefoglalóan: szintén középosztályi értékvilágot tükröző, a fennálló társadalom bizonyos elemeit módosító s ezáltal integráló szerepet vállaló, a materiális, a környezeti, a kulturális tényezők fontosságát felismerő, a csoportszervezkedésekre építő módszereket használó mozgalomról van szó, amely tehát más dimenziókat fejlesztett ki, mint a vele egy időben létező, ugyanazon társadalmi léthelyzetre reflektáló Charity Organization. Közös vonásuk még az is, hogy a valódi makrostrukturális okokat többnyire nem látják.

A professzió kiformálódása: a professzionális minőség módszerhez kötése, a laikusokról való leválás, a szakképzések beindulása

A professzionalizálódás első lépése: egy olyan módszer kifejlesztése, amely a nehezen verbalizálható, átadható szociális ügyességet, a segítés módját, technikáját racionalizálni tudja, s ezáltal eltávolodik attól a szemlélettől, hogy a segítés „szakértelme" tkp. nem más, mint némi élettapasztalat, emberismeret, józan ítélőképesség s a jót akarás összessége.

Az esetmunka (a casework) lesz a szakma „tudományosként" meghatározott eljárása, a szakmai identitás centruma.

Az esetmunka konkrét előzménye: a Charity Organizationben alkalmazott egyén-, illetve családlátogatásból álló személyes kapcsolat, a „baráti" viselkedés, amely az egyén helyzetének részletes feltárását szándékolta, hogy eldönthetővé váljék, érdemes-e vagy sem a segítségnyújtásra.

Az elméletibb, szakmaibb irány felé mozdulást a szegénységnek környezeti tényezőkkel való magyarázása segítette elő, illetőleg bizonyos betegségek és az őket kiváltó környezeti okok közötti összefüggés felfedezése.

Az első fizetett szociális munkások az egészségügyben tűntek fel, illetve az iskolában, s ezt követte a gyermekjóléti szférában és az igazságszolgáltatásban való megjelenésük. Azaz egyfajta differenciálódás, egy bizonyos területre szakosodás játszódott le az „általános" hatókörű jótékonyság mezején.

Az önkéntesekkel dolgozó társadalmi szervezetek bizonyos feladatok ellátására fizetett főfoglalkozású egyéneket vettek fel (pl. családanyáknak csecsemőgondozási tudnivalók oktatása, környezeti higiénés ismeretek terjesztése betegségmegelőzéssel, illetve utógondozással kapcsolatosan).

Angliában, 1885-ben alakult az első egészségügyi szociális szolgálat, s vele az egészségügyi szociálismunkás-szerepkör. A Charity Organization kitelepítette egyik tagját a „Royal Free Hospital" kórházba, ahol az odakerülő betegek anyagi körülményeit, otthoni hátterét, s majd utókezelését kellett figyelnie, gondoznia.

Amerikában, a Bostoni Gyermekvédelmi Egyesület fizetett alkalmazottjai olyannyira remek esettanulmányokat készítettek a gyerekekről (élettörténetük, jellemük, tanáraik, orvosaik s más családtagok véleményeinek feltérképezése), hogy az elnöki tisztet ellátó dr. Richard C. Cabot a kialakult gyakorlatot átplántálta saját szakmájába 1905-ben a „Massachusetts General Hospital" elnevezésű kórházba (Pelton 1910).

Egyértelmű volt, hogy a kórházba került betegek tünetei a nyomorúságos életkörülmények, az egészségtelen lakónegyed, lakások és a zsúfoltság, a higiéniai követelmények elemi hiánya miatt termelődnek ki, s az esetleges kórházi meggyógyítást követően visszakerülve az eredeti környezetbe, újra megjelennek. A szocioökonómiai tényezőkre figyelés legyengítette az önhibaszemléletet, „objektív", distanciáló látószöget kívánt meg, s a segített egyént mint „beteget" s nem jellemgyenge vétkest kezelte.

A szociális esetmunka diagnosztizáló feladatot látott el; ehhez minden egyént a maga egyedi mivoltában kellett megközelítenie egyrészről, másrészről fel kellett tárni szociális környezetének összetevőit, sajátosságait. Az összes adat begyűjtése, az adatok kritikai felülvizsgálása, a probléma, a szituáció interpretálása, a megoldás eszközeinek, alternatíváinak felmérése, s ebben a kliens aktív részvételére építés: ezek voltak azok a jegyek, amelyeket Mary Richmond, a korszak szakmai alapműveinek írója, a professzió egyik megalapozója lefektetett.

A szakember-kliens viszony újradefiniálódott a filantropikus gyakorlathoz viszonyítva. A paternalista, szentimentális, morális jellegű alapviszony végleg megbélyegződött.

Az esetmunka azokból a személyiséget fejlesztő, adaptáló folyamatokból tevődik össze, amelyek az egyén – másik személy, ill. az egyén – s társadalmi környezete közötti interakciókból táplálkozik – hangzik a meghatározás. Azaz a módszer az egyént a szociális és fizikai környezete keretében interpretálja.

Az amerikai Mary Richmond értelmezésében a szociális esetmunka módszere bármely terepen, intézményben alkalmazható (iskolában, munkahelyen, kórházban, idegklinikán, bíróságon, börtönben), így a szociális munka szakmai egységét e módszer alkalmazása adja, a tudáskészlet közös eleme: a módszer.

Az új foglalkozás elismertetése nem ment könnyen. Az egészségügyi szociális munkások nehezen fogadtatták el magukat az orvosokkal s az ápolószemélyzettel, sajátos – mindkét csoporttól eltérő – funkciójuk specifikálása egy már kialakult intézményi struktúrában lassan haladt előre. A nővérektől való határozott különbözni akarás volt jellemző; az orvosokkal viszont mellérendelt kapcsolat kialakítására törekedtek, mondván, az orvosok a gyógyítás klinikai módját, ők a „szociális" módját nyújtják (a környezeti és személyiségtényezők változtatásával).

Egy 1917. évi felmérés az USA 17 államában, 35 város 118 kórházában 300 fő feletti egészségügyi szociális munkást talált (Lubove 1965: l25).

Az iskolai szociálismunkás-szerepkör foglalkozássá válása szintén a századfordulón következett be. New Yorkban, 1906-ban több settlement társult, hogy alkalmazzon főhivatású embereket az iskolai körzetekben. Látogatótanár (visiting teacher) elnevezéssel léptek a pályára; az 1910-es években gyakoribbá vált ez a megoldás. A 20-as évektől a Commonwealth Alapítvány támogatásától kapott a foglalkozás megerősítést, mert az alapítvány az ifjúsági bűnözés elleni harc fő eszközének látta az iskolai szociális munkát.

Az iskolai szociális munkások a tömegoktatás ellenében a gyerekek individuális sajátosságaira próbáltak figyelni, az iskola és az otthoni környezet között közvetítést, egymás kívánalmainak megértését vállalták, úgy látták, hogy az emigráns lakónegyedek környezetének, az ottani társas kapcsolatok rendszerének, a sajátos szubkultúrának megismerése nélkülözhetetlen a tanárok, az iskola számára (Cremin 1961), ha sikeres akkulturációt akarnak.

A harmadik intézmény, ahol kialakul egy szakosodás: az idegklinika (a fiatalkorúak bírósága is); itt a pszichiátriai esetmunkás szakmai irány formálódik.

A nézőpont lényege: felfedni a környezet azon dimenzióit, amelyek mentális tüneteket, betegségeket okoznak.

Azaz: megint a szociális-gazdasági-települési-környezeti-társas kapcsolati összefüggésekre kerül a figyelem, s az e tényezők által meghatározott emberi viselkedésre.

A századelő uralkodó pszichiátriai irányzata szociális pszichiátria, amely a szociális munkához hasonlatosan multikauzális eredetűnek s nem organikusnak látta a mentális betegségeket, s a környezetfüggőség tételét fogalmazta meg. A megelőző korszak izoláló terápiájával szemben ekkor fejlődött ki az „intézménytelenítő" kezelés.

A rehabilitációs feladatok, a mentális beteg otthoni környezetének felmérése, manuális foglalkozás, rekreációs tevékenység – ezek azok a területek, amelyek a pszichiátriai esetmunkás kezdeti munkafeladatait képezték, célul tűzve ki a beteg és a környezete egymáshoz illeszkedését. Az állások száma fokozatosan nőtt. Pl. 1913-ban Massachusetts állam területén minden állami kórház – rendeletileg kötelezve erre – alkalmazott az utógondozási osztályokon szociális munkást.

Az I. világháború ideje alatt pedig a hadsereg vált a pszichiátriai esetmunkások fontos alkalmazójává. 1914-től 6 és 8 hónapos kiképzések is szerveződtek.

A Charity Organization keretein belül a családgondozó szociálismunkás-szerepkör is elkülönül. A nevelőszülői hálózat felügyelete az első olyan feladat, amelyet főállásúak látnak el.

A szakmaibb orientációt itt is a képzés beindulása jelzi. Az 1893. évi Charity Organization-konferencián, Chicagóban Anna L. Dawes beszél arról, hogy szükség van szociális szakmai képzésre. 1898-ban New Yorkban szervezik az első filantrópképzést nyáriegyetem-formában, s ebből évente ismétlődő gyakorlat lesz, valamint az időtartam is egyre nő. 1904-ben már egyéves a képzési ciklus.

A minőség érdekében a Charity Organization azt is előírta, hogy csak adott esetszámot vállalhatott egy munkatárs (40–45 esetet).

A szakmaiság olyannyira felértékelődött a Charity Szervezetben, hogy amikor a Vöröskereszt családsegítő csoportokat hozott létre a 10-es években, egyszerűen csak „önkéntesek hordáinak" nevezték az új kollégákat, s a felhígulás veszélyeiről írtak az évi jelentésekben.

Háttérként, az 1893-as gazdasági válság után a társadalomjóléti célú szervezetek elszaporodása áll (Children's Aid Society; Children's Bureau; [1912] Juvenile Court; Anti-Tuberculosis Association; The National Committee for Mental Higiene), s egy felerősödő társadalmi reformer tevékenység (pl. a lakásviszonyok javítása, az egészségvédelem, az ifjúsági bűnözés elleni fellépés, a gyári törvények meghozatala, a minimális munkabér meghatározása, a gyermekmunka-ellenesség).

A civil társadalom önkéntes adakozó tevékenysége mint háttér továbbra is létezik, az adakozók számára is megnyugtató érvként hat, hogy professzionális hatékonyságot várhatnak el a kiképzett szakemberektől, így a képzésbe fektetett támogatás sokszorosan megtérül.

Beszélni kell a jellegzetes arculatú női szakmaiság jelentkezéséről is. Ezek az évek azok, amikor az első felsőfokú végzettségű női nemzedékek elhagyják az iskolákat, s számukra – a hagyományos értelmiségi pályák zártsága folytán – a társadalomjólét területe válik szakmai karriert adó lehetőséggé (Mary Marot – iskolai szociális munka; Ida Cannon – egészségügyi szociális munka; Jessie Taft – pszichiátriai szociális munka).

Formateremtő egyénisége a szociális munkának Mary Richmond, aki három városban volt a Charity Szervezet elnöke pályája során. 1897-ben már kidolgoz egy képzési tervet a szociális munkások számára, az első képzésen már oktat is. Ő szerkeszti az első szakmai folyóiratot 1905-től (Charities and the Commons) (Austin 1983). Ő az írója a szociális munka első

„tudományos művének" az esetmunka módszeréről (Social Diagnosis, 1917; What is Social Case Work, 1922).

A felsőfokú képzési szint megteremtése a szakmát az értelmiségi professziópályára kezdi tenni.

E szakasz jellegzetes problémája a laikusoktól való leválás, elkülönülés, a szakemberi öndefiníció kérdése s az önkéntes segítők szerepének tisztázása. A nem főfoglalkozású önkéntesek szerepe továbbra is erős, mert társadalmi pozíciójukból eredően pénz- és egyéb támogatást biztosítanak a szervezeteknek, így a vezető-tanácsadó testületekben továbbra is jelentős a súlyuk, továbbá a közvéleményformálás szempontjai miatt sem nélkülözhetők. A kivitelező munkában viszont fokozatosan alárendelődnek a fizetett szakembereknek.

Megindul az önkéntesek belső intézményi kiképzése, próbaidőt kötnek ki számukra, követelményeknek kell megfelelniük.

Azaz: bekövetkezik egy hierarchizálódás a magas társadalmi súlyú önkéntesek és az egyszerű segítők között, az 1920-as évek végére már általánossá válik az önkéntesek szupervíziója.

E folyamatok jelzik, hogy formálódik a professzió, alakul a szakmai identitás. A XX. század első évtizedeiben az egyetemek (Columbia, New York [School of Philantrophy], Johns Hopkins, Baltimore) is létesítenek szociálismunkás-képző tanszékeket.

F. Stuart Chapin szociológus, a Smith College szociálismunkás-képző iskolájának igazgatói tisztségében a Szociálismunkás-képző Iskolák Szövetségének egyik korai ülésén a tantervtervezőket nem tudta rávenni arra, hogy tananyag legyen a szociális törvényhozás és ennek befolyásolása, mert az oktatási szakemberek kompetens elitje szerint ez a tárgy nélkülözi azt az elméleti tisztaságot, logikai rendezettséget, amit az esetmunka magáénak mondhat (Lubove 1965: 147).

A Flexner-tézis

1915-ben, egy esetlegesnek induló, de a szociális munka történetében mégis jelentős eseményre kerül sor. Baltimore-ban, a szociális munka egyik országos rendezvényén (National Conference of Charities and Correction) vendég előadó Abraham Flexner, aki a Rockefeller-milliókat kezelő Rockefeller Alapítvány Szakmai Képzési Bizottságának titkára, s e minőségében nagy horderejű felsőoktatási képzési innovációk irányítója, többek között az amerikai orvosképzés megreformálása is a nevéhez fűződik (tudós- és gyakorló szakemberképzés egysége, a Johns Hopkins Egyetem mint ennek modellje).

Előadásának az alábbi címet adja: Professzió-e a szociális munka?

Az orvosi hivatással összehasonlítva fejti ki azokat a jegyeket, amelyeket a strukturalista-funkcionalista szakmafelfogás, az attribútumlistás modell kritériumaiként jelölnek meg, s a válasza nemleges.

Flexner ugyan hasznos társadalmi tevékenységként értékeli a szociális munkát, hiszen a problémákkal küszködő embereket eljuttatja bizonyos segítő forrásokhoz, van is néhány sajátossága, ami a professzióhoz közelíti, de mégsem az, mert:

- nem igényel önálló, sajátlagos intellektuális műveleteket s ehhez kapcsolódó individuális felelősségvállalást, hiszen csak annak értője, milyen szakemberekhez kell „közvetítenie" a klienst;
- nincs a szakmai hozzáértésnek szisztematikus elmélete, koherensnek nevezhető tudásanyaga;
- gondok vannak a tudásanyag lehatárolásával, cseppfolyósak a keretek, hiszen oly változatos terepeken zajlik a munka;
- emiatt nem lehet rendezett ismeretanyagként oktatni, átadni, kommunikálni, különösen magas fokon nem;
- az önálló szervezeti élet, önszervezés, önirányítás jelei ugyan tapasztalhatók a szociális munka területein, de még ez sincs magas fokon;
- a professziók lényegi tulajdonsága: az altruista motiváció – ez megvan, de ez még nem teszi professzióvá, sőt szerinte a szociális munka nem felel meg annak a szabályszerűségnek sem, ami azt fejezi ki, hogy jól képzett szakemberek sohasem kötnek ki olyan hivatás mellett, amely nem biztosít kellő mértékű javadalmazást kompetens szolgáltatásnyújtás fejében (Flexner 1915).

1916. évi fizetési adatokkal tudom csak ezt bizonyítani, amelyek egy korai felmérésből valók:

New Yorkban, a 368 társadalomjóléti szervezet 3968 álláshelyén 2857 nő dolgozott, 1111 férfi. A nők 60%-a nem keresett évi 1000 dollárt (10%-uk még 600 dollárt sem), s mindössze 3%-uk ért el évi 3000 dolláros jövedelmet. Ekkor az általános iskolai tanítók átlagjövedelme évi 2400 dollár, a felső iskolai fokozatokban 3000 dollár feletti jövedelmet találunk. A szociális munkaterületen dolgozó férfiak 40%-a keresett 2000 dollár felett (ez az elért legmagasabb jövedelmi szint) (Devine–Van Kleeck 1916).

Még ez idő tájt általános volt az a megítélés, hogy a jó szándékú, elkötelezettséget mutató női szociális munkások úgyis előbb-utóbb férjhez mennek, s családanyai hivatással cserélik fel szociális szakmájukat (Austin 1983: 361).

A rosszul fizetettség s a nők túlsúlya egy foglalkozási csoportban később is olyan sajátosságként tárgyalódik, ami pontosan a nem igazi professzió voltát bizonyítja, markánsan megjelenik az ún. félprofesszió-tézis érvrendszerében (Amitai Etzioni 1969).

A Flexner-tézisek azért váltak fontossá a szociális munka történetében, mert erre hivatkozva erősödtek azok a törekvések, amelyek a hiányzó kritériumoknak való megfelelést tűzték ki célul (egyetemi képzés, kutatás és praxis kapcsolata, szakmai szervezet, folyóirat stb.).

Az „elismerik-e professzionak?" kérdés folyamatos jelenléte látszik a többnyire defenzívában lévő szakmai irodalomban.

Greenwood (l957) ugyan nevezetes cikkében pozitív választ ad a kérdésre, s lesznek még sokan, akik elégedettek a fejleményekkel, de azok sincsenek kevesen, akiknek vélekedései hasonló szorongást s bizonytalanságot mutatnak, mint a XX. század 20-as éveiben dolgozó kollégákéi.

Kahn (1973) meglepődve ír arról, hogy a szociálismunka-professzió hat legnagyobb szakmai tekintélyt kivívott egyéniségét kérte fel arra, hogy értékeljék a szakma helyzetét, s az derült ki, hogy három közülük komolyan veszi azt a lehetőséget, hogy a professzió elenyészik.

Szakmai szervezetek és konferenciák a professzionális minőségért

Az I. világháború utáni újrarendeződés növelte a szociálismunka-lehetőségeket. A keleti part felsőfokú leányiskoláiban végzett növendékek részére állásközvetítő iroda alakult New Yorkban (Intercollege–Bureau of Occupations), amelyből fokozatosan kiszakadt a szociálismunkás-közvetítő szolgálat (National Social Workers' Exchange). A kérvényezők közül többen azért szerettek volna szociális munkát végezni, mert hivatali állásra nem találták alkalmasnak őket – képesítés híján (King 1918).

Ez a helyzet fenyegetésnek minősült a szakmaiságukat építő szociális munkások számára, akiket a közvélemény inkább értékelt egyedi személyiségük minősége szerint, mintsem egy szakma képviselőjeként.

Megfogalmazódott a szakmai szervezet, szövetségalakítás szükséglete.

1918-ban a kórházi szociális munkások (American Association of Hospital Social Workers), 1919-ben az iskolaiak (American Association of Visiting Teachers) s 1926-ban a pszichiátriai szociális munkások (American Association of Psychiatric Social Workers) alakították meg szervezetüket.

Tagságukat igen hamar szelektálták, mert csak képzetteket s egy év gyakorlati időt letöltötteket vettek fel tagnak. Az első olyan szakmai szervezet, amely a differenciálódó szerepek ellenére létező közös szakmai egység kívánalmát hangsúlyozta: az 1921-ben alakult ún. Amerikai Szociális Munkások Egyesülete (750 fővel) (American Association of Social Workers).

A szakmai egyesület szigorúan szelektálta tagjait, csak az jelentkezhetett a 30-as évek elejétől, aki olyan képzőintézményben szerzett diplomát, amelynek képzési programját az 1919-től működő, ún. Szociálismunkás-képző Iskolák Szövetsége jóváhagyta, továbbá 4 évet töltött el a gyakorlatban. Az iskolák szövetsége és az AASW 1932-ben alakítja ki azt a követelményt, hogy a szociálismunkás-képzés legyen posztgraduális szintű s 2 éves időtartamú. A 30-as évekig általános volt, hogy a tantervi órák 80%-án terepmunka folyt; az általános társadalomtudományi képzés csekély súllyal képviseltette magát.

Amikor 1919-ben megalakult a szociálismunkás-képző intézmények első egyesülete, már 17 képzőintézményt mondhatott tagjának. (1927-től már megkezdi a felsőfokú képzőhelyek akkreditálását.) Az American Association of Social Workers szervezettel közösen 1932-ben

megegyeztek arról, hogy professzionális szociális munkás az, aki graduális szintű felsőfokú tanulmányokat végzett (BA-fokozat). (A szervezet ma sem fogadja be azokat, akik BA- vagy MA-szintű szakmai végzettséget nem tudnak igazolni. Ezek híján állami működési engedélyt sem lehet szerezni.)

Az országos szervezet új periodikát ad ki (Social Work Today), s konferenciasorozatot szervez 1923-tól.

Az ún. Milford-konferenciák az egyesítő vonásokat keresték a differenciált szociális területek és szakembereik között (családi szociális gondozás, iskolai szociális munka, kórházi szociális munka, pszichiátriai szociális munka a gyermekvédelemben, börtön és viselkedéskorrekciós intézmények, bevándoroltak és áttelepültek ellátása).

Az 1929. évi Milford-konferencia is úgy foglalt állást, hogy a szociális munkás szakma közös vonását a célok azonossága (az egyént segíteni abban, hogy képességei maximumát érje el az adott feltételrendszerben) s az alkalmazott szakmai technika, az esetmunka adja, mert dolgozzék bármely terepen is a szociális munkás, szakemberré e módszer alkalmazása teszi.

Négy megkülönböztető komponenst gondoltak döntőnek a szakmák között: célok, módszerek, közösségi erőforrások, sajátos működési terep.

A Mary Richmond által kidolgozott szociális esetmunkamodell tulajdonképpen egy törekvés arra, hogy általános praxiselméleti alapba szervezze a heterogén terepeken folyó, célcsoportok tekintetében is szerteágazó szociális munkaterületeteket, megtalálja a közös vonásokat, s ily módon választ adjon a Flexner-féle vádra, miszerint nem létezik elmélete a szociális munkának. A szociálismunkás-képzés célkitűzései közé a továbbiakban bekerül a tudományos háttér kidolgozásának programja a Milford-konferenciákon.

Az integrálási törekvések hátterében megindul a további differenciálódás is, mégpedig módszertani alapon.

A 30-as években az esetmunkamódszer radikálisan átalakul; a Mary Richmond-féle ún. szociális-diagnosztikus technikából a „szociális" aspektusok kilúgozódnak, s tisztán pszichológiai eszközzé válik, az egyén belső pszichikus problémáira koncentráló. Szakmai konkurenciaharc zajlik a két frakció, a szociológiai és a pszichológiai indíttatást vegyítő s a tisztán pszichológiai között, majd az utóbbi válik dominánssá. A szakmai hierarchia magasabb fokát éri el a pszichiátriai esetmunka, éppen amiatt, mert szaktudományos alapjai masszívabbak, s így a szakmai presztízs magasabb fokát nyújtják a professzió rangjára aspiráló szakmai csoportnak.

A környezet erőforrásait felkutató, mobilizáló, koordináló funkció, a társadalomreformerség leértékelődik a szociális munkában, s a 30-as évek fókusza a személyiség pszichikus szintjére kerül.

Nem a szociális-fizikai környezet összetevői lesznek fontosak, hanem az egyén percepciója a környezetről, az individuális észlelési folyamat emocionális, mentális, intellektuális tartalma.

E folyamat összefüggésben van a freudi pszichoanalízis erős hatásával az amerikai pszichiátriában. Erről részletesen ír a magyar szakirodalomban Szabó Lajos (Szabó 1999). A szociális esetmunka teoretikusának, Mary Richmondnak a könyveiben még nincs Freud-hivatkozás (holott bőven lehetne, mert Freud már 1909-ben tart előadásokat Amerikában, s 1913-tól már van olyan szakmai periodika is, amely nevében a pszichoanalízis kifejezés szerepel).

Az ún. diagnosztikai esetmunka fő munkaeszköze: a szociális munkás személyisége, a hatás a kliensre interakciós jellegűnek minősül. Maga a szociális munkás értelmeződik tehát szolgáltatásnak. Szerepe: a kliens problémájának diagnosztizálása – pszichoanalitikai terminusokban –, tkp. egy olyan szakmai kategóriarendszerben való elhelyezése az elemeknek, amely a kliens számára teljesen ismeretlen. A terápia a személyiség attitűdjeinek megváltoztatására, s ezzel az interperszonális viszonyainak manipulálására irányul.

A szakember-kliens egyenlőtlen viszonya, a kliens választási szabadságának korlátozottsága kérdésekre egy más válasz is születik az esetmunkán belül: az ún. funkcionalista esetmunka-irányzat, szintén a 30-as években. A Philadelphiai Szociálismunkás-képző Iskola a bázisa, fő képviselői: Virginia Robinson és Jessie Taft. A freudi iskolával szemben egyik kiformálódó pszichiátriai irányzat adja szellemi hátterét, amelyben Otto Rank nézetei a dominánsak. Ő az egyén veleszületett akaratának fontosságát emeli ki a személyiségfejlődésben. Az akarat megszervezi mind a belső, mind a külső tapasztalati mezőjét az egyénnek, s létrehozza az Egót – így hangzik a nézőpont, ami viszont a szociális munkára visszahatva az önirányítás, önmeghatározás, a kliens szabad akarata, választási lehetősége aspektust domborítja ki.

A funkcionalista esetmunka teoretikusai tehát elvetik a pszichoterapikus közelítést. Terápia helyett egyszerűen segítő folyamatként értelmezik tevékenységüket, amelyben nem a szociális munkást tekintik a szolgáltatás fő forrásának, hanem a szolgáltatóintézményt.

A klienset nem kezelést igénylő betegként fogják fel, hanem csak szolgáltatásokat igénylőként, aki maga választja meg céljait. Arra is képes, hogy eldöntse, mire van szüksége, s a felelősség is az övé abban, hogy miképp hasznosítja a felkínált intézményi szolgáltatásokat. A diagnosztikus esetmunka a teljes személyiségstruktúra befogását intencionálta, a funkcionális esetmunka az „itt és most” szükségleteire szorítkozik.

A két egymással konkuráló esetmunka-teória abban közös, hogy mindegyik az egyénre irányul, s teljesen távol kerül a szociológiai „kemény” tényezők figyelembevételétől, s ezek befolyásolni akarásától.

A két irányzat vitája az 50-es évekre fullad ki; a funkcionalista orientáció él tovább, hiszen a szociális munka szélesebben definiálódik, mint csupán az esetmunka. De az 50-es évekig az esetmunka módszere (a fenti oppozícióban) egyeduralkodó.

A közösségi munka mint a szociális munkán belüli módszertani szegmens csak a II. világháború után, 1946-ban szerveződött (Association for the Study of Community Organization) szakmai egyesületi keretbe. A „Social Work Research Group” a kutatás iránt érdeklődőket fogta egy szervezetbe 1949-ben (Encyclopedia of Social Work, 1987).

1955-ben a differenciálódó részrendszerek megint integratív szakmai szövetséggé alakultak, mert az ötvenes évek McCarthy-korszaka támadta a szociális munkát, s kiváltotta a közös érdekeltségek felismerését (National Association of Social Workers).

1960-tól ez a civil szakmai szervezet működteti a képesítő szaktestületeket, amelyek ma már 10 különböző képesítést adnak ki MA-fokozatot szerzett szociális munkásoknak, ha már 2 év gyakorlatot szereztek, s vállalkoznak egy írásbeli vizsga letételére, valamint megszerzik két olyan kolléga pozitív szakvéleményét, akik ismerik a jelölt teljesítményét.

1952-ben alakul meg a szociálismunkás-képzés tanácsa országos nonprofit szervezetként (Council on Social Work Education). 1970-től állandósul a szociálismunkás-képzést végző felsőfokú intézmények dékánjainak, igazgatóinak szakmai egyesülete is. 1994-ben megalakul a szociális munka kutatásával foglalkozó társaság (The Society for Social Work and Research). Egyelőre civilszervezet ez is, de folyamatos a lobbizás, hogy az amerikai kongresszus fogadja el egy nemzeti kutatóintézet jogosultságát, s vegye magára a feltételek megteremtésének a gondját. 2002-ig ez még nem történt meg, annak ellenére, hogy 600 felett van a felsőoktatásban a képzések száma.

A szociális munka számtalan elágazását is tükrözik a szakmai szervezetek, 1987-ben már a „képesített szociálismunkás-menedzser" státusúak is szakmai szervezetet hoznak létre, azaz a menedzserek is beindulnak a professzionalizáció útján.

Angliában hasonló volt a folyamat: először egyes szakmai szegmensek szerveződtek (gyerekvédelem, családvédelem, pszichiátriai szociális munka, egészségügyi szociális munka, iskolai szociális munka), ezekből lett is egy föderáció 1936-ban, majd ez átalakult 1951-ben, s a jelenlegi változat 1970-től eredezteti magát (Payne 2002). Az integrált működés nehezen indult, s a konfliktusok állandósultak a különféle szakmai hátterű és célrendszerű csoportok között. A klinikai szociális munkások a kvalifikációt szabták feltételül a belépéshez, s a szakmai mércék emelését gondolták célnak, a fiatalabb, radikálisabb generáció a politikai befolyásolást, a társadalompolitikai cselekvések mezejére lépést várta, egy harmadik csoport az érdekvédelem erősítését. Utóbbiak később kiválva megalakították a szociális munkások szakszervezetét (1978).

1975-ben megszületett az etikai kódex. A szervezet azt képviselte, hogy csak diplomás szociális munkásokat lehessen alkalmazni meghirdetett álláshelyeken. 30 éves harcot folytattak a szakmai akkreditációért, a képesítettek regisztrációjáért, amely 2000-ben realizálódott.

Mindkét országban a nagy trend az volt, hogy a kezdeti differenciálatlanságokból szétcsatolódott önálló szakmai gyakorlati szegmensek sokfélesége, az elnevezések és a képzési utak diverzitása ellenére jöjjön létre a professzió egységesülése, amely képes koherenssé szervezni a szétágazásokat, s megjelölni a közös vonatkoztatási kereteket, kompetenciaterületeket. Ettől várták, hogy a professzió rangja megerősödjön, felemelkedjen.

A módszerelvű professziótól a szociális munka funkciójáról való értelmezési vitákig

Az esetmunkát opponáló szakmai irányok

Az 50-es évekig az esetmunkát végző szociális munkások szakember-pozíciója a domináns (olyannyira, hogy a „szociális munkás" foglalkozás tkp. azonosul az „esetmunkással" [caseworker]). Az akkumulált szakmai eszköztárból, a technológiából ered tehát a szociális szakma legitimitása. Halványabban ugyan, de tovább él a settlementre visszavezethető „szociális csoportmunka" módszerre szakosodás is.

A szociális csoportmunka

A szociális csoportmunka céljaiban kezdetben nem tört többre, mint az esetmunka: a csoportdinamikai folyamatokban rejlő személyiségfejlesztő, ill. -változtató erőket kívánta mozgásba hozni az egyén érdekében, azaz az egyén életébe való beavatkozási technikaként értékelhető.

Három belső irányulás tapintható ki:

- a terápiás célzatú csoportmunka, amely a csoporttagok személyiségintegrációját, a külső környezetrendszer elvárásaihoz való igazodást tűzi ki célul;
- az interakciós jellegű, amely a csoporttagok kölcsönös megtámogatását szándékolja, az önsegítő csoportként való működést;
- és a társadalmi célok megvalósításáért munkálkodó csoport, amely tevékenységorientált, a tagok értékrendszerét formálni akaró, „felelősségteljes állampolgári viszonyulást" kifejleszteni akaró (Fink 1985: 191−192).

A csoportba kerülés a kliensek problémáinak valamilyen szempontú hasonlóságát tételezi fel. E problémák lehetnek azonos okú tényezők által meghatározottak, de különféle szimptómákban jelentkezők, ill. lehetnek olyanok, amelyek a felszíni jelenségek szintjén hasonlóak, de mélyebb meghatározottságaikat illetően más-más típusúak.

A szociális csoportmunka alkalmazása elsődlegesen a pszichológia, a szociálpszichológia elméletére alapozódik; a szociális dezintegrációs jelenségekből eredeztetik a diagnosztizálható patologikus tüneteket, s ezekre találódik ki kezelési technikaként a csoportmódszer.

A mentálhigiénés célú programok (azon szociális támogató mechanizmusok megerősítése, amelyek bizonyos egyéneknek lehetővé teszik, hogy ártalmas hatású környezetükben is viszonylag egészségesek és kiegyensúlyozottak maradjanak) nagyon megszaporodnak a közösségi mentálhigiénés központok létrehozását javasló törvény után (Community Mental Health Act, 1964), és az eddigi egyén – család − kiscsoport szintről a nagyobb társadalmi egységre, a lakóhelyi társadalmi csoportok szintjére is kiterjed a szemlélet.

A közösségnek mint egésznek a „mentális egészségére" ügyelés s az ezt elősegítő tevékenység 1955-ben, Murray Ross Community Organization: Theory and Principles című

munkájában definiálódott először a szociális munka módszertani eszköztára részeként, az egyéni/csoportterápia analógiájára közösségi terápiaként.

A közösségi szociális munka

A közösségszervezés, a közösségi szociális munka (Community Work) Ross felfogásában professzionálisan vezérelt folyamat, amely a közösség kooperációs gyakorlatát s együttműködésre irányuló hajlandóságát növeli és fejleszti.

Az eset- és csoportmunkához viszonyítva a közösségszervezési szakmai irányultság jóval tágabban húzza meg a klienscsoportok számának határait, a szükségletek szélesebb körére ügyel, generálisabb jellegű, cseppfolyósabb; a közösségi szociális munkás képességtartománya kevéssé tudományos terminusban ragadható meg. „Ösztönöz, képessé tesz, bátorít, animál, támogat" stb. igékkel írhatjuk le a szakmai tevékenységet, s ezek mind általános készségeket, indirekt típusú munkát jeleznek, amelyek csak egy meghatározott intervenciós folyamatban nyerik el helyi értéküket, és határozottan nehezen formálódnak sztenderdizált eljárásrendszerré.

A Community Center mozgalom 1911-től erősödik fel az amerikai nagyvárosokban, a közösségi házak az I. világháború idején a helyi társadalmi élet központjaiként működnek. Civil kezdeményezéseikre egyre inkább rátelepszik a helyi önkormányzat, s e közösségi házak funkciójukat abban látják, hogy a lokális felnőttnevelési-kulturális-szociális szolgáltatások intézményes koordinációját végezzék. E tevékenységre professzionális szociális munkások nyernek alkalmazást.

A gazdasági világválság, a munkanélküliség erőteljes megtapasztalása nyomán kibontakozó érdekvédelmi mozgalmak, majd a roosevelti New Deal programok által támogatott ágazati szakszervezeti mozgalomban (Wagner Act) a harmincas évektől jelenik meg a radikalizáltabb közösségi munka, amely politikaibb jellegű, a helyi vonatkozásokat az országos szintre emelő. Ez tér majd vissza a hatvanas években. Saul Alinsky életművében mindkét periódus szerepel.

Az ötvenes évek hidegháborús közegében a szomszédsági közösségekben folyó szociális-közösségi munka kiemelt támogatást kap a nemzetvédelmi költségvetéstől. Azok a körzetek a privilegizáltak, ahol kulcsfontosságú katonai kutatások zajlanak, technológiák és működtető személyzetük él. 1951-ben 740 települést érintett a program (Fisher 1994: 74). A szociális-jóléti szolgáltatások és a nemzetvédelem, nemzeti biztonság kérdései között egymást megerősítő korrelációt láttak a szociális szakmában. A politikai propaganda által áthatott formák, a szociális munka mint a társadalmi kontroll eszköze erősödött meg ekkor.

Erre jött reakcióként a hatvanas évek újbóli radikalizmusa, amely a szociális munkában újra felszínre hozta a radikális közösségi mobilizációt.

A 60-as évek társadalmi és morális változásai, felfordulásai (az amerikai polgárjogi mozgalom, a szegénység újrafelfedezése, a faji-etnikai küzdelmek, az egyetemi ifjúság radikalizálódása, a háborúellenes kampányok stb.) szemmel láthatóan nem igazolták a korábbi

harmonikus kooperációt előrevetítő cél- és eszközrendszereket, a közösségi szociális munka határozottan politizálódott, konszenzusra orientált modellről határozottan konfliktusorientáltra tért rá.

Felerősödött tehát a klasszikus esetmunka – s a közösségi szociális munka oppozíciója.

„Bár az összes szociális munkás végez indirekt munkát, de nem ez az, ami szociális munkássá teszi őket. Számomra a szociális munkást a szociális esetmunka végzése teszi azzá, ami" – idézem Pinker professzor 1982-ben megfogalmazott véleményét, aki nem volt hajlandó aláírni az 1980-as évek angliai szociális munkáját elemző, parlament által kiküldött vizsgálóbizottság jelentését amiatt többek között, hogy túlzottan közösségi mobilizációs orientáltságú.

A tradicionális esetmunka, különösen annak pszichiátriai változata teljes oppozícióba kerül a közösségi mobilizációs iránnyal, olyannyira, hogy 1971-ben külön szakmai szervezetbe tömörülnek, s önmagukat „klinikai esetmunkásként" definiálják. Ez akkor történik, amikor a második világháború utáni évtizedekben hihetetlenül erős a professzió egységének gondolata.

Az 50−60-as években tehát szinte paradigmaváltás játszódik le a szociális munkában. A pszichologizáló, túlnyomórészt esetmunkában gondolkodó, az egyén változtatását szándékoló szociális munka megkérdőjeleződik; kikezdik az eddigi elméletet, gyakorlatot.

A közösségi szociális munka radikális változatainak megjelenése mellett az ún. generalista szociálismunkás-szerep kidolgozása a másik opponáló irány.

A generalista szociálismunkás-szerep a professzió megerősítését, egységesítését szándékolja

Az ötvenes évek közepétől a szakma általános, normatív vonásai erősödnek fel, a szakemberképzésben is megjelennek az általánosan képző kurzusok, mondván, a koncepció, a készségek, a módszerek, értékek végül is azonosak, bármely területen történjék is a praxis, s a specializáció ismeretanyaga, képességanyaga már munkavégzés közben csiszolódik ki (generális szociális munkás).

Amerikában l955-ben alakul újra a nemzeti keretekben szerveződő szakmai egyesülete a szociális munkásoknak (NASW) Nagy-Britanniában, 1970-ben (BASW).

Az 1952-ben az újjáalakuló Szociálismunkás-képzés Tanácsa (Council on Social Work Education = CSWE) markánsan nekilát kiformálni az általános egységes szociálismunkás-képzés elveit, a curriculum irányelveit, az elméleti háttér kimunkálását, a kutatást. Az intézményi akkreditációs funkció is e szervezetnél van. Az akkreditációs bizottság kétharmadát olyan szakemberek teszik ki, akik főállású oktatók a szociális munka akkreditált képzési helyein. Felkérésük 3 évre szól a CSWE elnöke által. Az intézményi programoknak 7 évente kell kérniük az akkreditációt.

1974-től szociális munka alapszak lesz az egyetemi képzésben. Ekkortól e programok is kérhetik az akkreditációt, de nem kötelező számukra.

1970-ben megalakul a képzést végző intézmények igazgatóinak és dékánjainak egyesülete (National Association of Deans and Directors of Schools of Social Work).

A generalizáló aspektus előtérbe kerülését az angliai szociális szolgáltatásoknak szervezeti reformja is megtámogatta: 1971-ben realizálódtak a Seebohm-jelentés ajánlásai, amelyek a funkcionális szétdaraboltságot tükröző, ebből fakadó állandó kooperációs nehézségekkel küszködő hálózatnak területileg egyesített alapellátó szervezetté való átalakítását szorgalmazták.

Az amerikai társadalomban is a 70-es évek alapján már anarchikusnak látszik a sokféle humán szolgáltatás halmaza, nem állítható, hogy „rendszerként" működnének. A bonyolult hálózatokban való eligazítást már speciális szervezetek végzik, amelyek úgyszintén szakosodásnak indulnak. Megpróbálkoznak a társadalmi tervezési irány adaptálásával, s lokális szintre helyezik a humán szolgáltatások integrációját. A helyi közigazgatás egy bizottságot állít fel, amelyben a szolgáltatásokat igénybe vevő lakossági csoportok és a szolgáltatók képviseltetik magukat, s így próbálnak egyfajta lokális integrációt biztosítani mind a tervezésben, mind az ellátásban (Anderson 1977). A hatvanas években zajló nagy társadalmi folyamatok (polgárjogi mozgalom, szegénység elleni háború, majd a valódi vietnami háború) változatos arculatú problémákat jelentettek a szociális munka területén, így igény volt az elméleti perspektívákra s teoretikus felvértezettségre, hogy sikerrel lehessen kezelni a felmerülő problematikus helyzeteket.

A generális vagy általános szociális munka a 70-es évekre domináns pozícióba került az erőviszonyokat illetően. Lowenberg közli, hogy az amerikai szociálismunkás-képző tanszékeinek fele ilyen koncepciójú képzési tervet léptetett életbe (Carlton 1977: 18). Az 1984. évi, majd az 1994. évi curriculum-irányelvek megerősítik ezt a tendenciát. A 90-es években a BA-szintű képzési programok teljes körűen általános szemléletűek.

A szakirodalomban használják a „generikus" kategóriát, amikor a professzió tudományos alapozására utalnak, valamint a „generális/generalista" terminust, amikor a sokféle szakterületen használható tudás igényéről beszélnek a képzésben. „Az általános szociális munkás egy olyan specialista, aki kitűnően ismeri a legáltalánosabban elismert és a lehető legszélesebben használt szociálismunkás-koncepciókat, általánosításokat, elveket és szakmai értékeket" (Gordon-Schutz 1977: 1 − idézi Hegyesi 1997: 105), azaz: egyszerre generikus és generalista.

Bartlett már 1970-ben megfogalmazza, hogy egy integratív egységes keret nélkül a dichotómiák és a polaritások, amelyek meghatározzák a szociális munkások gondolkodását, szétfeszítik a szakmát (Bartlett 1970: 212).

Angliában is létrejön a felsőfokú szociális képzést akkreditáló jogú országos tanács (1971), s a curriculumok kialakítása az általános, megalapozó tudásokra és készségekre alapozódik.

Új szemléleti keret, hogy kevésbé módszerspecifikusak a képzések, hanem a potenciális kliensekből (akár egyén, akár család, akár csoport, akár lokális társadalmi csoport) kiindulóak. A nézőpont az, hogy a kliensek problémáinak természete határozza meg az intervenciós módot, s jelöli ki a legadekvátabb módszert.

Az általános, generális és generikus modell mellett azt az érvet is felhozzák, hogy a holisztikus, komplex látásmód segíti az adott probléma mindennemű átvilágítását, relációkban, struktúrákban feltáruló megértését, s így elkerülhető a túlzottan specifikus, csak az adott szegmentum logikájára figyelés.

Ez az az időszak, amikor a félprofesszió-koncepció is tematizálódik. Nina Toren éppen a szociális munka elemzésére építi a tézisét (Toren 1972).

A professzió valódi sajátosságait kifejleszteni akarás időszakában a képzett szociális munkások aránya nagyon eltér a különböző szociális részterületeken, van, ahol csak a 20−30%-ot éri el. A felsőfokú képzés még nem hosszú, tagolt, szelektív. Sok a női munkaerő a pályán, a kliensek főleg alacsonyabb társadalmi osztályokhoz tartoznak. Az állami-bürokratikus szervezetekhez kötődés állandóan megemlített karakterjegy, amelyet le kell dolgoznia a professzionalizálódni akaró területnek. Az az álláspont is megfogalmazódik, hogy ha a kliens nem fizet a szolgáltatásért, bizonytalan, hogy lesz-e a szociális munkából valódi professzió.

A specifikus tudományterületen megalapozódó szakmai tudás megléte vagy nem léte tekintetében a szakmai szervezetek egyöntetűen az igenlő álláspontot vallják. Az amerikai Szociálismunkás-képzés Tanácsa (CSWE) mindig úgy definiálja a szociális munkát, mint ami sajátos tudományos tudásrendszerrel bír.

„Ami létrejött, az egy sokféle tudományos eredményre támaszkodó, átfogó képzési és gyakorlati modellek rendszere, amelynek jól körülhatárolható szakmai kerete, filozófiai háttere, társadalmi üzenete, karakterisztikus módszertana van. Flexner elégedett lehetne azzal az eredménnyel, melynek kialakulásához kemény kritikájával 1915-ben alaposan hozzájárult” − írja Hegyesi Gábor, összefoglalván a szociálismunkás-képzés dokumentumainak elemzését (Hegyesi 1997: 131).

A szociális szakma radikalizációja

Miközben a professzió a hagyományos ismérveket egyre jobban megközelíteni véli, s önmagának az egységesedő pontjait keresi, beindul a szociális szakma radikalizációja, amely alapjaiban rendíti meg a szociális munka hagyományosan kiépített funkcióértelmezéseit.

A szakma célrendszere kerül a figyelem középpontjába: Mire való ez a foglalkozás? Kit szolgál? Mit kívánnak elérni a szociális munkások? Kérdések tevődnek fel, s a vita már nem a szakmai készségekről, módszerekről, a konkrét beavatkozási technikák tudományos vagy nem tudományos voltáról folyik. Az egyéni esetmunka – s közösségi szociális munka hagyományos oppozíciója az új látószögben feloldódik, s a beavatkozás céljai elemződnek. A szociális professzió lényege nem redukálható a módszerekre, állítják.

Martin Rein (1970: 203) nyomán felvázolnék egy kétdimenziós tipológiát, amelyben aszerint rendeződnek el a szociális munka egyénre és a közösségi szintre irányuló beavatkozásai, hogy a fennálló társadalmi normákhoz hozzáigazítani kívánják-e alanyaikat (akár nyíltan, akár impliciten), vagy elvetik a normakonformitást.

A tradicionális esetmunka a medikai modell alapján szerveződik, a problémákkal küszködő, deviáns, marginális egyénnek abban próbál segíteni, hogy megbirkózzék e problémákkal, hogy alkalmazkodjék ahhoz a rendszerhez, amelyből kilóg, azaz adaptálódjék tkp. a realitások világához.

Pinker szerint a szociális szakma iránti szükségletet az adott társadalompolitika diszfunkcionálása és kudarcai táplálják, emiatt hátrányos helyzetű, sérülékeny, visszautasított egyének, családok lesznek a legvalószínűbb kliensek, a szociális munka feladata a kiegyensúlyozás, megbékéltetés, az egyén-társadalom viszony javítása, az adott keretek között maximalizálni az egyén potenciális személyiségfejlődését.

Martin Davies (l981: 137−138) ezt a funkciót látja a foglalkozás lényegének, céljának. A szociális munkásokat mint a társadalom „szerelőit" írja le, akik az autók megjavítására azért szövetkeztek, hogy azok visszakerülhessenek a közlekedési utakra; egy másik metaforikus kép, amely bismarcki asszociációkat idéz: A szociális munkások: „a társadalom, a közösség interperszonális fogaskerekeinek olajozói".

A szociális munkások úgy gondolhatják, hogy elvben a jó esetmunka előfeltételei közé tartozik a teljes foglalkoztatás, a kielégítő jövedelem, a szükségletekhez igazodó humán szolgáltatások, jó minőségű fizikai lakókörnyezet. De ha ezen kritériumokhoz szorosan tartanák magukat, egyáltalán nem lenne szükség szegényekkel foglalkozó szociális munkára! E felismerés nem történik meg, „a szociális munkás a kollektív status quo foglya, következésképpen nagyon csekély, illetve semmi keresnivalója a társadalompolitika alakításában, továbbá ehhez ténylegesen nem is fog vonzódni" (Titmuss 1968: 42).

A lakóhelyi közösségi szociális munka

A közösségi szocioterápia önsegítő csoportokat, szomszédsági csoportokat fejleszt; a participáció ösztönzése a fő célja, s a társadalmi részvétel intenzív fokától – közvetve – a társadalom elfogadókészségét, az integráció növekedését várja.

Az elméleti előfeltevése e szakmai iránynak az, hogy az önsegítő csoportok csökkentik a szociális dezorganizációt, velük a marginális csoportok társadalmi normákhoz igazítása véghezvihető. Gyakori az ún. energiaáthelyező teória elméleti háttérként:

„Amennyiben ki tudunk fejleszteni egy közösségi akciót, amely konstruktív és kívánatos társadalmi változásra ösztönöz, feltételezhetjük, hogy nem marad olyan fölös energia, amelyből az antiszociális, öndestruktív viselkedés mintái kapnak megerősítést" – idézi Rein egy harlemi közösségfejlesztési tervezet explicit célját.

A szakma radikalizációjának képviselői mindkét irányt kemény kritikával illetik: a szociális munka ún. társadalmi kontrollfunkciója kerül a támadások kereszttüzébe. A szociális munkások a „társadalmi kontroll ügynökei", „társadalmi csillapítószerek", az elviselhetetlen elviselhetővé tételén (Sinfield, in Butterworth 1975: 127) munkálkodnak, nem teszik fel a kérdést, hogy az általuk kezelt problémák miből fakadnak, a konformitást tekintik a

társadalmi gondoskodás árának, holott a status quóval szembeni alternatívák megfogalmazása, változtatás kell.

A szociális munka gyakorlata, történjék bármely terepen, iparban, börtönben, börtön-utógondozásban, a jóléti szférában, a mentális egészség területén mindig szembesül azzal a konfliktussal, amely az individuum szükségletei és a társadalmilag előírt kötelező erejű normarendszer között feszül. Amikor a konfliktus felmerül, a szociális munkásnak is döntenie kell: támogatja, védi, erősíti az adott normarendszert, vagy szembeszegül vele, változtatni akarja. Ha önmagát neutrális pozícióban értelmezi, implicite a status quót támogatja, s ez határozottan politikai pozíció.

Mind a radikális esetmunka, mind a radikális közösségi munka azt a gyakorlatot van hivatva jelölni, mikor a normarendszer inkonzisztens volta felismertetődik, az irreleváns normák kártékony következményeit megvilágítják az egyén életében, vagy rámutatnak arra, hogy releváns normák fogyatékosan érvényesülnek a kliens mindennapi praxisában. Az is egyik formája, amikor az esetmunkás az őt alkalmazó szervezetben lát el lázadó szerepet. Kevés kutatás vizsgálta például ezt a kérdést, de a 60-as évek közepén egy bostoni vizsgálatból az derült ki, hogy ha a szervezeti normák és a kliens szükségletei kielégítése között konfliktusos viszony van, a szociális munkások érzelmi elkötelezettségük ellenére 75%-ban mégiscsak a szervezeti működés normarendszeréhez igazodtak (Billingsley 1964). A radikális esetmunka megpróbál hangsúlyosan figyelni azon releváns embercsoportokra és intézményekre is, amelyek részesei a kliens problémái létrejöttének.

A közösségi szociális munka az elviselhetetlen jelenségeket produkáló mechanizmusok szétbomlasztását célozza, képviselői politikailag elfogadhatatlannak tartják a feljavított jóléti szisztémát. Intézmények átalakítását, normák és célok újrafogalmazását, a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentését szándékolják, s így elvetik a terapikus megoldásokkal operáló ideológiákat. A problémakezelés nem a megoldásnak, hanem a problémának válik részévé, állítják.

„A radikális megközelítés nemcsak megszerzi a kliens számára a segítő szolgálatokat, nemcsak egyensúlyba hozza az elvárásaikat a környezetükkel, hanem ösztönzi őket arra, hogy változtassanak külső környezetükön, a problémáikhoz hozzájáruló ellátási szinteken… A szociális munkásoknak inkább azon képességeket kell kifejleszteniük magukban, amelyek nem a »jóindulatú«, hanem úgymond a »rosszindulatú« környezetben való tényke désre teszik alkalmassá őket” (Rein 1970: 215).

A radikális doktrínák a hatvanas évek végén és a hetvenes években erőteljesek, annak ellenére, hogy nem nyertek széles támogatást, a szakma peremén helyezkedtek/helyezkednek el, de megjelenésükkel állandósult a vita a szociális munka funkcióértelmezéseiről.

A legtöbb ellenvetés magának a szociális szakmának radikális felfogását utasítja el, mondván, hogy egy intézményesített professziónak (csak intézményhez köthetően gyakoroltan minősül szakmának) nem lehet forradalmár funkciója (Timms 1983: 96). A kritikusok különbséget tesznek a professzionális cél (szolgáltatás) s a politikai cél között, elválasztják a szakember és az állampolgár szerepet. A szociális munkás „állampolgárként keresheti a radikális cselekvés

formáit, de amikor éppen ezt teszi, akkor nem szociális munkát végez" – ez Davies álláspontja (Davies 1981: 140).

Pinker furcsállja, hogy képviseleti demokráciában mi jogon vindikálja magának egy szakmai csoport, hogy neki kell politizálnia, politikát csinálnia (Barclay 1982: 236–262).

„Persze, a szociális munkások némelyike egyénileg funkcionálhat a munkaerő-gazdálkodás, a jövedelemelosztás, a politikai-hatalmi szféra területén reformerként, de ez a tevékenységi mód marginális a szakmai feladatokhoz viszonyítva. Ebben az értelemben ők olyan szakemberek, akik radikálisak, s kevésbé egy radikális szakma képviselői" (Rein 1970: 214−215).

Statham (1978) kompromisszumkötőként írja le azokat a szociális munkásokat, akik megmaradnak a szociális munka hagyományos pályáin. A radikális eszmerendszer sem konzisztens, tehát a szociális szakma teljes elvetésétől a politikailag progresszív szociálismunka-fajták kereséséig terjed a skála.

Sokfajta szakmai szerep tűnik fel: a reformer, a tervező, a politikaelemző, a szószóló, az érdekkijáró, a szakhivatalnok tanácsadója, a külső kritikus (Wootton, B. 1959; Brake–Bailey (szerk.) 1980; Corrigan-Leonard 1978; Statham, D. 1978 – idézi Timms 1983).

Peter Townsend a szociális munkások funkcióiról írván egyértelműen leszögezi, hogy érdekközvetítő-érdekartikuláló szerepük van a hatalmi szféra felé, hídként kell viselkedniük, továbbá szakmai tanácsadással, szakértői hozzáállással kell stimulálniuk az érdekközösségek alakulását, s a jobb társadalom reményében bátorítani kell a kritikai vélemények, nézetek, radikális álláspontok megjelenését (Townsend 1975: 40).

A radikálisok szerint szociális munkát jól végezni csak az tud, aki megérti, átlátja a társadalmi egyenlőtlenségek rendszerét, az okok láncolatát, s az egész ismeretében nyújt professzionális szolgáltatást elsősorban azoknak, akik a mechanizmus működésének „költségeit" viselik.

A „radikális vita" tehát a professzió célrendszerének megkérdőjelezésével billentette ki a tradicionális szociális munkát.

A közösségi szintű szociálismunka-irány, illetve az önsegítő s érdekcsoportok szerveződését ösztönző törekvések szintén a szakmaiság védőbástyáit bomlasztják, sőt a radikálisabb felfogású közösségi munka külön szerveződik s önállósul, leszakad a szociális munkától.

„A specializált szakmai tudás és készségrendszeren alapuló szakmai autoritás állandó támadásnak van kitéve azáltal, hogy a kliensek szükségletei nem ezen a szakmai filteren át interpretálódnak, hanem ezeket félresöpörve közvetlenül nyomulnak elő (Barclay 1982: 180).

A menedzserizmus veszélye, a deprofesszionalizáció a szociális munkában

A professzionalizálódás stratégiája mellett a mérsékelt ellenérzés, a kritikai distancia vonala végig megvan a szociális munkában a professzióstátussal szemben. A tartózkodás oka, hogy nem látják összeegyeztethetőnek a hűvös, semleges, tárgyszerű, objektív magatartást a

kliensek szolgálatával, nem vonzó az autoritás kiépítése, a kliensek feletti hatalom, a paternalista viszonylat. A viták centrumában újra és újra az a kérdés áll, a szociális munkás a klienshez igazodjon, avagy a professzióhoz. Természetesen a vagy-vagy reláció nem termékeny, hisz a dinamikus egyensúly beállítása okozza a professzionális etika fő dilemmáit.

A tradicionálisan kiépített szakma pozícióit nemcsak a radikális baloldal, hanem a 80-as évektől a reprivatizációt, individualizmust, az intézmények uralma alóli kiszabadulást s autonómiát hirdető neoliberális, neokonzervatív nézetrendszer is veszélyezteti, amely a jóléti állam bürokratizmusa, paternalista gyakorlata ellen fogalmazza meg alternatíváját.

A nyolcvanas években törekvéseket látunk az állami szerepvállalás csökkenésére, nagyobb teret kapnak a decentralizáló, szomszédságra építő, önsegítést ösztönző formák, s átalakulnak a szociális intézményrendszer működési elvei. Az intézményi rendszer által lekötött erőforrásokat inkább a civil területre kellene átcsoportosítani, mondja ez az álláspont.

A professziók „szolgálata" átminősül a használó/vásárló számára felkínált „szolgáltatássá", s ezáltal a szakember-kliens viszony is inkább a termék előállító/szolgáltató-vásárló viszonyra rímel inkább. A háttérben az is van, hogy az Amerikában indult fogyasztói mozgalmak egyre erősebbek érdekeik megjelenítésében. Hangoztatják jogukat a választáshoz, az információhoz, a meghallgattatáshoz.

A liberálisabb USA-ban kezdettől fogva inkább ezen az elven építették ki a szociális rendszert, az államok, ill. a települési szintek inkább a finanszírozást, tendereztetést, szabályozást vállalták magukra korábban is, s jellemző volt, hogy szerződtetett partnerekkel (civilszervezetekkel, vállalkozásokkal) nyújtatták a szolgáltatásokat.

A másik új fejlemény a nagy cégeknél már alkalmazott menedzsmenttechnikák, módszerek terjedése az állami intézményekben, így a szociális szférában is.

A menedzserizmus előretörése tetten érhető az új terminológiában. Az esetmunka helyett az eset menedzseléséről beszélnek. A szakma állami kontrollja nő, részletes előírások, külsődleges kritériumok, mennyiségi mutatókban is megnyilvánuló hatékonysági célképzések, a kimenetek szabályozása, a kompetenciák mérése, a beszámoltathatóság erősödése a fő trend.

Ennek nyomán megjelennek a deprofesszionalizáció/proletarianizáció tézis ismérvei a szakirodalomban, s ez a vonal a kilencvenes években csak felerősödik. Rendszeres hivatkozások történnek a „posztfordista" fordulatra a szociális munkában. Olyan műveletekre, kompetenciákra bontja le a menedzsment a szociális munka szakmai tevékenységét, amelynek egy része kiváltható olcsóbb, kevésbé képzett asszisztensekkel. Kategorizálják a klienscsoportokat, s nem egyéni mivoltukban, hanem osztályozási kategóriákba soroltan kezelik őket.

A deprofesszionalizáció képviselői az alábbi érvekkel állnak elő:

- Újra feminizálódik a szakma, a szociális szolgáltatók vezetői posztjairól is kivonulnak azok a férfiak, akik a hetvenes évtized aranykorában beléptek.

- A stratégiai tervező funkciók centralizálódnak, s erősödik a menedzseri szint általi szabályozás, mérés, felügyelet, input-output kritériumok előírása, azaz a szakmai minőség mennyiségi kritériumokban való előírása. Mindez a hatékonyságra, eredményességre s az állampolgárok jogaira hivatkozással történik.
- A kompetenciák demonstrálni tudásán alapuló egyszerűbb, munkahelyen belüli képzési formák terjednek el, amelyekkel asszisztenseket lehet beállítani a széttagolódó feladatkörökbe.
- A technikai tudást és készségrendszert hangsúlyozzák az etikai elemekkel szemben, árucikként felfogva a szolgáltatást, nem tűnik már olyan fontosnak a szakember és a kliens között humán reláció kiépítése.
- Individualizálódik a szociális munka, a társadalmi problémák egyéni problémákká minősítődnek át, a társadalmi problémák strukturális beágyazódásának szempontjai szinte kiiktatódnak. A megoldásokat az egyéni erőfeszítések növelésében látják.
- Az egyenlő esélyek politikáját csak az egyén szintjén értelmezik, a közösségi dimenziót tökéletesen kiiktatják, igyekeznek nem politikai kérdésként tematizálni.
- Az 1995-ös felsőfokú képzési curriculumok felülvizsgálata (Angliában) nem hozta meg a szakma által várt azon gyakorlat kötelező beépítését a tananyagba, amely a faji, nemi, szexuális, vallási, világnézeti diszkriminációellenességre készített volna fel, hanem a módosítás a menedzsment szempontjai szerint alakult.
- A jóléti állam visszaszorulása, ill. a globális versenyképesség fenntartása az anyagi erőforrások csökkenését jelenti, s ez kihat arra, hogy korántsem javul sem a javadalmazás szintje, sem a munkakörülmények minősége.
- A szociális szakmától túlzottan elvárják a társadalmikontroll-funkció gyakorlását a fenntartók.
- Kevesebb az álláslehetőség, s korlátozott a perspektivikus szakmai előrehaladás.
- A szociális munka diszkreditálása is felerősödött, a média a skandalumokat állítja aránytalanul a fókuszba, s mind a politikusok, mind a lakossági csoportok egy része hangot ad leértékelő véleményének. Nem veszik komolyan a területet.
- A szubjektív érzetek és az objektív tények mind a szociális munka marginalizálódását mutatják (Cannan 1995; Dominelli 1996).

Vissza az ideáltipikus professziómintához

A veszélyeztetettség, a „kihívások” arra indítják a szakma egy részét, hogy vissza kell térni a hagyományos professzionalizálódás stratégiájára, s meg kell teremteni a hiányzó sajátosságokat.

Angliában ez fogalmazódott meg explicit törekvésként a BASW elnöksége részéről 1995-ben a szociálismunkás-képző iskolák konferenciáján (Payne 1996).

A BASW-ban folyamatos volt a vita arról, hogy lehetnek-e nem kvalifikáltak a tagjai. A 70-es évek radikalizmusában sokszor érte a szervezetet az a vád, hogy elitista, hogy másodosztályú állampolgári státust ad a szociális munkások azon részének, akik nem rendelkeznek BA-szintű diplomával. A folytonos vitákat 1978-ban azzal oldották fel, hogy eltörölték ezt a kritériumot.

De a BASW elérte, hogy a „szociális munkás" számára fenntartott munkahelyek ne legyenek betölthetők képesítés nélküliekkel, szociális intézmény vezetője ne lehessen nem szakmai végzettséggel bíró, s a szociális munka professzora se lehessen olyan, akinek nincs felsőfokú szakmai végzettsége (Payne 2002: 980). A 2000-es évek fejleménye, hogy a „szociális munkás" megnevezés is jogi szabályozás alá kerül, csak az használhatja, akinek megfelelő szakképzettsége van, s regisztrálták Anglia, Wales, Skócia vagy Észak-Írország Szociális Gondozási Tanácsán.

Az Egyesült Államokban a NASW (a Szociális Munkások Nemzeti Egyesülete) működteti azt az akkreditációs rendszert, amely „okleveles szociális munkás" címet ad azoknak, akik MA-diplomát szereztek akkreditált intézményben, 2 éves vagy 3000 órás gyakorlatot szereztek MA-fokozatú diplomás szakember felügyelete alatt, 2 szakmai ajánlással rendelkeznek, tagsági viszonyuk van a NASW-ban, s eredményesen kitöltötték a szervezeten belüli vizsgatesztet.

A NASW kidolgozott egy munkaköri besorolási klasszifikációt is, amely korrelál a szociális szakmai végzettségi szintekkel, s ezt eredményesen képviselve az egyes államok engedélyezési eljárásainak alapjául tudta elfogadtatni.

1971-ben születik meg határozatuk, hogy ki kellene már dolgozni az etikai kódexet más professziókhoz hasonlatosan. 1975-ig készül el, de végig kritika éri a radikálisok részéről, akik elitistának, konzervatívnak értékelik.

Az etikai kódexért harcolók szerint egy professzió számára a társadalmi bizalom „pecsétje" a legfontosabb, s ennek eszközét látják a kódexben, amelynek főbb pontjai az alábbiak:

- minden ember értékének, méltóságának elismerése;
- az egyén önmegvalósításának, maga által meghatározott céljainak realizálása (kliensdetermináció);
- az emberi jólét növelése, a szükséget szenvedőkön segítés;
- a fenti célokat magas fokú szakmaisággal szolgálni (professzionális integritás);
- jog és kötelesség a hatalommal bírók tudomására hozni, hogy az állami intézmények és társadalmi cselekvések miképp járulnak hozzá az emberi lét veszélyeztetéséhez, miképp eredményeznek szenvedést (a társadalmi igazságosság elősegítése).

Az etikai kódex, ajánlás jellegű, hisz nincs kötelező tagsága a szociális munkásoknak, így a szabálysértő szakmai magatartás nem szankcionálható.

A szakmai közös alapok lefektetése, egyfajta homogenizálódási vágy vezeti az etikai kódexen munkálkodókat, de gyakran kételyeik vannak, hogy a különbözőségek nem feszítik-e szét törekvésüket.

Többen vitatják, hogy a nagyfokú általánosság nem lúgozza-e ki a szociális munka lényegét (Aldridge 1996). A nyolcvanas években már az is megfogalmazódik, hogy inkább örülni kellene a többszólamúságnak, sokszínűségnek. Az Egyesült Államokban 1996-ban születik meg az új etikai kódex (volt már egy 1960-ban). 28 oldalas anyag, külön taglalja a kliensekkel, a kollégákkal, a szélesebb társadalommal kialakított viszony etikai sztenderdjeit, a szakmai felelősségeket. Fontos elv, hogy a klienseket minden releváns információval el kell látni, számukra érthető nyelven, tudniuk kell a beavatkozások célját, esetleges kockázatát, határait, az alternatív lehetőségeket, a visszautasítás jogát, a kölcsönös megegyezés elvét.

A kilencvenes években nagyon vitatott, hogy az etikai kódexek mennyiben szolgálják a professziót. A részletező előírások éppen az etikai mérlegelés lehetőségétől fosztják meg az individuális esetekkel szembekerülő szakembert. Az etika lényege a reflektivitás, a kritikai intellektualitás, a nyitottság a szituációban, szólnak az ellenérvek (Dawson 1994; Ladd 1998). Az etikai elvek s értékek rögzítése túl általános, ideáltipikus. A szankcionálás, a felelősségre vonás nem lehetséges esetükben, pl. ha olyan állításokkal találkozunk, mint hogy „a szociális munkás a társadalmi igazságtalanságok ellen cselekszik”.

A kódexek ideája mellett olyan érvek szólnak, hogy a léte fontos, a professzió státusának beállítását jelzi a társadalmi-politikai közegben, a professzionális tevékenységet gyakorlók identitására van hatással, fontosságát ez adja, s nem a szankcionálásra való alkalmassága.

A klasszikus attribútumlistás megközelítés fényében egyébként professziónak látják sokan a szociális munkát, hisz jogilag önálló, mások által megkülönböztetett speciális foglalkozási kategória lett, sajátos intézményekhez kapcsolódik, demonstrálható eredményekkel bír, művelői társadalmi elismerést is és javadalmazást is élveznek, folyamatosan felkeresik a szakembereket a kliensek, igény mutatkozik szolgálataikra. A szociálismunkás-képzés sztenderd részévé vált az egyetemek képzési programjainak. Az általános név (szociális munkás) alatti egységesülés megfogalmazhatóbbá tette a professzió hozzájárulását a társadalmi integrációhoz, ez legitimitást kölcsönzött neki.

A „félprofesszió” minősítés érvei közül is jó néhány fennáll: relatíve csekély autonómia, a politikai-állami szabályozottságnak erősen kitettség, kevéssé misztifikált tudás, a kliensek bátran megítélik a szociális munkás teljesítményét, a nők aránya jelentős, az önálló, lehatárolt tudásbázis problematikus, inkább más tudományoktól kölcsönzött tudáshalmaz van, de azért disztinktív jegyekkel is párosult már ez, a tudás karbantartása, fejlesztése hagy még kívánnivalót maga után (a szociális munkások által benyújtott posztgraduális képzési formák finanszírozásától elzárkózott a brit állam) (Payne 1995).

A másik mindig újratermelődő kérdés: hogy áll a professzió tudásbázisa?

A sajátos tudás termelőiről a 90-es években Thyer azt derítette ki, hogy sok PhD-t szerzett kutató, ill. a szakmai díjazott alapdiplomája tekintetében nem szociális munkás, a szociális munka tanszékein oktatók közül is sokan nem azok, ellenben a szociális munkások által írt tanulmányok 44 százaléka (1990−1997 közötti 3000 cikk) nem közvetlenül szociális munkával foglalkozó szakfolyóiratban jelent meg (Thyer 2002). A szerző ezt nem kritikának szánja, hanem a Flexner-féle kritériumot gondolja kibillenteni a kanonikus pozícióból. A történetileg klasszikus, bevett professzióról, az orvosiról is azt mondja, hogy nincs csak rá jellemző diszciplinatorikus tudása, s a mérnöki professzió is hasonlatos, hisz matematikából, fizikából, kémiából épül fel. A professzióstátus nem alapozható csak egyes tudományos diszciplínákra, hanem magára a tudományra, interdiszciplinatorikus értelemben, amelyek valamely probléma megoldása körül szerveződnek. Fisher úgy látja, hogy egyfajta csendes forradalom, szakmaépítkezés zajlott, s a nyolcvanas években előállt a „scientific practitioner", azaz a tudományos tudáson építkező gyakorlati szakemberek generációja (Fisher 1981).

A kutatás terén mások komoly hiányosságokat látnak. 1988-ban David Austin professzor elnökletével egy munkacsoport alakult, hogy áttekintsék a kutatást, projekteket, periodikákat, tanmeneteket, a kutatás feltételrendszerét. A 3 éves feltárást olyan értékelés követte, hogy „krízis van az amerikai szociális munka kutatásában" (Report of the Task Force, 1991: 11). Kevesen kutatnak a négyszázezres szakmai szervezeti tagok közül, kevesen publikálnak (csak 900 fő), a tagok 5%-a olvassa rendszeresen a szakmai periodikákat, más témákat kutatnak, mint amire a gyakorlatnak szüksége lenne, kevés a forrás, s a kutatáspolitikai fórumokban jószerivel nincs képviselete a szakmának.

Új professzionalitás. A dominancia s kontroll kritikája

A másik válasz a kihívásra: új keretet kidolgozni a professzionalitásra, de nem a hagyományos professzióminta megvalósítására törekedve, hanem ama modell elvetéséből kiindulva.

Ez az ún. „új professzionalitás" azt a bizonyos régi kérdést, hogy „[p]rofesszió-e már egy bizonyos szakmai terület?",, úgy teszi fel, hogy érdemes-e professzionalizálódni, akar-e a foglalkozás professzió lenni, s ez mit jelent számára (Bamford 1990; Abbott, P.−Meerabeau 1988; Dominelli 1997).

Az új professzionalitásban gondolkodók szerint el kell szakadni a hagyományos professziók által kínált mintáktól, s a saját szakmaiság kidolgozására kell irányt venni.

Továbbra is kitartanak a nem elitista, nem affektív semlegességet mutató, nem dominanciára törekvő professzionális viselkedés tézisénél, amit a radikális irány tett követelménnyé. A szociális munka fő célja az, hogy a kliensek növelhessék választásaikat saját életük formálására, uralására. A szakmai célok, módszerek meghatározása, a szakmai munka természetének megválasztása nem kerülhet ki a szakmai autonómiából.

Nem klienskategóriákra (munkanélküliek, pakisztániak, homoszexuálisok, nők, drogosok stb.), nem tünetcsoportokra, problématípusokra figyelnek, hanem célokkal, saját akarattal, saját felismerésekkel megáldott emberekre, akiknek önrendelkezési joga elismert a szakma által.

Fontos a szakmai elszámoltathatóság kérdése, a szakmai mércékről és a módszerekről való szakmai diskurzus annak fényében, hogy mennyiben felelnek meg a partneri együttműködés céljának. Az is kérdés, hogy a szociális szolgáltatások felhasználói szempontjainak középpontba állítása milyen újrafogalmazásokat kíván. A Brit Szociális Munkások Szervezete 1983-tól kezdett dolgozni a kliensjogok témakörében, s kiadta azt a szakmai ajánlást (Clients are Fellow Citizens), amely meghirdeti, hogy a polgártársként felfogott klienseknek joguk van megnézni a róluk készült iratdokumentációt.

Az alkalmazott tudás nem pozitivisztikus jellegűként felfogott, hanem cseppfolyós, vitatott s vitatható, provizórikus jellegű. A szakmának folyamatosan működtetnie kell a reflexiós képességét a saját praxisát illetően, s ezen az úton kell kialakítani saját praxisteóriáit.

Egy másfajta tudáskoncepció kidolgozása, a praxisnak az elmélete az, ami körül konstruálódik az új szakmaiság.

A szociális munkások új professzionalitás koncepciójában Donald Shon (1983) felfogása köszön vissza.

A pozitivista és az interpretatív paradigma ütközésében a szociális munka ezen iránya a másodikkal azonosul.

A Bill Martin-féle bricoleur-modell (Martin 1998) is ezekkel a tudásfelfogásokkal dolgozik, s nagyon hasonló koncepcionális keretet fogalmaz meg, egyáltalán nem ismervén e terület professzionalizációjának nehézségeit, se Shon műveit. De a tájékozódások egy irányba mutatóak.

A régi dilemmára, miszerint van-e a szociális munkának saját kognitív tudásbázisa, amely a tudományos diszciplínák kritériumait teljesíti, most olyan válaszok érkeznek, hogy fel kell hagyni az eddigi skizofréniával. Vannak professzionális diszciplínák, s vannak akadémiai tudományok. Mindkettőnek legitim helye van az egyetemeken. A professziók a tudományok és a cselekvés művészetének kombinációi. Utóbbi megnevezés, miszerint a szociális professziók sajátos ötvözetei lennének a tudománynak és művészetnek, állandóan előtűnik a szövegekben.

Utószó

A szociális szakma kritikai önreflexiója folyamatos, a viták megszokottak, s bennük a „válságként” való értelmezés is meg az „ideje összefogni” érzés és közös cselekvésre buzdítás is. (Lásd pl. a magyar helyzetre vonatkozóan az *Esély* folyóirat 2014. évi 3. számában a Műhely rovat vitacikkeit.)

Az Amerikai Egyesült Államokban ez év januárjában, New Orleansban tartotta éves konferenciáját a *Society for Social Work and Research,* ahol az előadó arról a meglepő élményéről beszélt, hogy a professzionális szociális munkások nem tudnak felsorolni semminemű átütő kutatási eredményt, felfedezést az elmúlt évtizedekből szakterületükről, ellentétben az általa találomra megkérdezett belgyógyásszal, fizikussal, pszichológussal, s elhárítják a választ azzal a kérdéssel, hogy: „Mit értsünk a szociális munka kutatása alatt?" (Howard–Garland 2015). Ez is egy olyan írásmű tehát, amely típussal gyakran találkozhatunk a szociális munka történetében a kezdetektől. A már felidézett éppen 100 éves Flexner-tézisre is rímel. A szerző újra szakmai identitásválságot, krízist emleget, kevesli az 1966−2012 periódus alatt megszületett doktori fokozatot szerzettek számát szociális munkából (összesen 7754 fő a 2014-re már 72-re bővült doktori iskolában), kárhoztatja a támogató infrastruktúra és a stabil finanszírozás szűkösségét, hiányolja a kutatással alátámasztott szakmai érdekek markáns képviseletét a politikai intézményrendszerben, valamint a szakmai protokoll érvényesülését a tudományos cikkekben és az eligazító-tájékoztató funkció érvényesülését a rezümékben.

Ugyanakkor nincs kétség a szakma jövőjében, a professzió megújíthatóságában. Remek stratégiának gondolják, hogy a nagy amerikai szakmai szervezet (az American Academy of Social Work & Social Welfare) meghirdette a *Nagy társadalmi kihívások* kezdeményezést (http://aaswsw.org/grand-challenges-initiative). Ez képes újra felmutatni a társadalom számára a terület fontosságát, mobilizálhatja a szakmát a lényegi, de elérhető társadalmi innovációk keresésére, s fókuszálni tudja a kutatási irányokat az interdiszciplináris látószögek felé.

Egy Lao-ce-gondolat megfontolandó a szociális szakma számára: „Ha nem változtatsz az irányon, a végén még oda érkezel, ahova jelenleg tartasz."

Felhasznált irodalom

Abbott, P.−Meerabeau, L. (1998): The Sociology of the Caring Professions. London, ULC Press.

Addams, J. (1961): Twenty years at Hull House. New York, Penguin.

Aldridge, M. (1996): Dragged to Market: Being a Profession in the Postmodern World = British Journal of Social Work, 26., 177–194.

Anderson, Wayne F.−Frieden, B. J.−Murphy, Michael (szerk.) (1977): Managing Human Services, Washington, International City Management Association AUSTIN, D. M. (1983): The Flexner Myth and the History of Social Work = Social Service Review, 3., 353–377.

Bamford, T. (1990): The Future of Social Work. Basingstone, Macmillan.

Barclay, P. (szerk.) (1982): Social Workers, Their Role and Tasks. London, Bedford Square Press.

Bartlett, H. (1970): The Common Base of Social Work Practice. Washington D.C., NASW.

Butterworth, E.−Holman, R. (szerk.) (1975): Social Welfare in Modern Britain. London, Fontana/Collins.

Cannan, C. (1995): Enterprise Culture, Professional Socialization and Social Work Education in Britain = Critical Social Policy, 42., 5–18.

Carlton, T. (1977): Social Work as a Profession in Process = Journal of Social Welfare, Spring, 15–25.

Cremin, L. A. (1961): The Transformation of the School: Progressivism in American Education 1876−1957. New York, Alfred A. Knopf.

Davies, M. (1981): The Essential Social Worker. London, Heinemann Educational Books Devine, E. T.−Van Kleeck, M. (1916): Positions in Social Work. New York, New York School of Philantrophy.

Dawson, A. (1994): Professional codes of practice and ethical conduct = Journal of Applied Philosophy, 2.

Dominelli, L. (1996): Deprofessionalizing Social Work: Anti-Oppressive Practice, Competences and Postmodernism = British Journal of Social Work, 26., 153−175.

Dominelli, L. (1997): Sociology for Social Work. London, Macmillan.

Etzioni, A. (szerk.) (1969): The Semi – Professions and Their Organization. New York, The Free Press, Macmillan.

Ferge Zsuzsa (1982): Társadalmi újratermelés és társadalompolitika. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Flexner, A. (1915): Is Social Work a Profession? In Proceedings of the National Conference of Charities and Correction. Chicago, Hildmann Printing Co., 576–590.

Fischer, J. (1981): The Social Work Revolution = Social Work, 26. (May).

Giczey, P. (szerk.) (2007): Settlement mozgalom Magyarországon. Debrecen, Életfa Segítő Szolgálat Egyesület.

Gough, I. (1979): The Political Economy of the Welfare State. London, Macmillan.

Greenwood, E. (1957): The Attributes of a Profession = Social Work, 3. (July), 45–55.

Hegyesi, G. (1997): Az általános szociális munka modelljei: A magyar szociálismunkás-képzés születése és elméleti forrásai. Budapest, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola.

Heller F. (1939): A szociálpolitika alapja és lényege. In Mártonffy K. (szerk.): A mai magyar szociálpolitika. Budapest, 65–73.

Howard, M. O.−Garland, E. L. (2015): Journal of the Society for Social Work and Research Vol. 6. No. 2. (Summer 2015), 173−200.

Kahn, A. (szerk.) (1973): Shaping the new social work. New York, Columbia University Press.

Kleisz, T. (2009): A népművelés és a szociális munka szakmásodása angolszász és magyar metszetekben. PhD-dolgozat. Debreceni Tudományegyetem Multidiszciplináris Bölcsészettudományok Doktori Iskola Neveléstudományi Doktori Program.

Kovalcsik, J. (1986): A kultúra csarnokai I−III. Budapest, Művelődéskutató Intézet.

Ladd, J. (1998): The quest for a code of ethics: an intellectual and moral confusion. In Vesilund, P.−Gunn, A. (ed): Engineering, Ethics and the Environment. Cambridge, Cambridge Univ. Press.

Lubove, R. (1965): The Professional Altruist. Cambridge, Harvard University Press.

Martin, Bill (1998): Knowledge, Identity and the Middle Class: From Collective to Individualized Class Formation. The Sociological Review Vol. 68. No. 4., 653−686.

Müller, Wolfgang C. (1992): Hogyan vált a segítségnyújtás hivatássá? A szociális munka módszertanának története 1883−1945. Budapest, ELTE−T-Twins Kiadó.

Payne, M. (1996): What is Professional Social Work? Birmingham, Venture Press.

Payne, M. (2002): The Role and Achievements of a Professional Association in the late Twentieth Century: The British Association of Social Workers 1970−2000 = British Journal of Social Work, 32., 969−995.

Pelton, G. I. (l920): The History and Status of Hospital Social Work in Proceedings, National Conference of Charities and Correction, 332–341.

Rein, M. (1970): Social Work in Search of a Radical Profession = Social Work, 2., 13–28.

Schon, D. A. (1983): The Reflective Practitioner. New York, Basic Books. Thyer, Bruce A. (2002): Discipline-specific knowledge = Journal of Social Work Education, 1. (Winter), 101−113.

Szabó, L. (1999): A szociális munka kialakulása és elmélete. Kapolcs, A Szociális Munka Alapítvány Kiadványai sorozat.

Timms, N. (1970): Social Work. London, Routledge and Kegan Paul.

Timms, N. (l983): Social Work Values. London, Routledge.

Titmuss, R. M. (l968): Commitment to Welfare. London, George Allen and Unwin.

Toren, N. (1972): Social Work: the Case of a Semi–Profession. Beverly Hills, Sage Publications Inc.

Townsend, P. (1975): Sociology and Social Policy. London, Allen Lane, Penguin Books Ltd.